

6. Ky`ry`lo-Mefodiyivs`ke tovary`stvo: U 3-x t.t. (1990). K., T.1, 544 s.
7. Oxrimovy`ch Yu. (1965). Rozvy`tok ukrayins`koyi nacional`no-polity`chnoyi dumky`. N`yu-Jork, 120s.
8. Fedchenko P.M. (1991). My`xajlo Dragomanov. Zhy`ttya i tvorchist`. K., 362 s.
9. Podoly`ns`ky`j S. (1990). Vy`brani tvory` / Uporyad. materialiv ta bibliograf. R.Serby`na. Monreal`, 208s.
10. Ukrayins`ki polity`chni partiyi kincyа XIX-pochatku XX stolittya: Programovi i dovidkovi materialy`. (1993). K., 333 s.
11. Bachy`ns`ky`j Yu. (1924). Ukrayina irredenta. Berlin, 237 s.
12. Begej I. (2001). Yulian Bachy`ns`ky`j: social-demokrat i derzhavny`k. K., 256 s.
13. Bachy`ns`ky`j Yu. (1925). Bol`shevy`cz`ka revolyuciya i Ukrayinci. Kry`ty`chni zamitky`. Berlin, 48 s.
14. Franko I. A. Faresov. (1899). Narodny`ky`y` marksy`sty. S.-Peterburg. *Zibrannya tvoriv v p'yatdesyaty` tomax*. T.45. S.272-275.
15. Franko I. (1899). Poza mezhamy` mozhly`vogo. *Zibrannya tvoriv v p'yatdesyaty` tomax*. T.45. S.276-285
16. Grushevsky`j M. (1907). Osvobozhdeny`e Rossy`y`y` ukray`nsky`j vopros. Stat`y`y` zametky`. SPb., 294 s.
17. Grushevs`ky`j M. (1991). Na porozi novoyi Ukrayiny`: Gadky` i mriyi. K., 128 s.
18. Ogiyenko I. (1968). Ryatuvannya Ukrayiny`. Na tyazhkij sluzhbi svojemu narodovi. – Vinnipeg, 96 s.
19. Vy`nny`chenko V. (1980). Shhodenny`k. 1911-1920. T. 1. Edmonton–N`yu-Jork, 499 s.
20. Vy`nny`chenko V. (1920). Ly`st V.Vy`nny`chenka do klyasovo-nesvidomoyi ukrayins`koyi inteligenciyi. Viden`, 8 s.

DOI 10.31558/2617-0248.2025.10.3

УДК 321.64:001.5](477)

ЕВОЛЮЦІЯ НЕОПАТРИМОНІАЛЬНОЇ НАУКИ В УКРАЇНІ

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2933-3186>

Осін В. В., к. політ. н., доцент, доцент кафедри історії та політичної теорії, НТУ «Дніпровська політехніка», Україна; непостійний науковий співробітник Університету Джорджа Вашингтона, Інститут європейських, російських та євразійських досліджень, Школа міжнародних відносин Елліотта (IERES), США

Стаття присвячена еволюції неопатримоніальної науки в Україні, тобто системи значимих і перформативних взаємодій науковців з бізнесменами та чиновниками, що детермінована відповідним політичним режимом. Її метою є простеження подальшої динаміки процесів отримання наукових ступенів українськими чиновникам за період 2014–2024 рр. Головна гіпотеза полягає в тому, що головною рисою неопатримоніальної науки є формування академічного капіталу за допомогою адміністративних засобів управління ним. Емпіричне підґрунтя роботи: кар'єри голів обласних державних адміністрацій (губернаторів) та обласних рад України протягом 1992–2024 років. Було проаналізовані кар'єри 642 колишніх і нинішніх губернаторів та/або голів облрад протягом 1992–2024 років, з яких 269 осіб отримали 354 наукові ступені. Виявлено, що наукові ступені найчастіше отримували представники виконавчої влади і вдвічі рідше – представники місцевого самоврядування. Практично рівна кількість припадає на суб'єктів підприємницької діяльності та «силовиків», в той час як відсоток вихідців з законодавчої гілки влади та, особливо, громадянського суспільства дуже малий. Ці дані відповідають гіпотезі про різну значущість політичної та економічної сфер під час отримання наукового ступеня та внутрішньої диференціації першої за логікою неопатримоніалізму. Зокрема, успіх у неопатримоніальній науці пов'язаний з контролем над політичними посадами, при цьому представники виконавчої влади мають більш сприятливі можливості для встановлення контролю над адміністративними засобами накопичення академічного капіталу в українській науці. В цілому, неопатримоніальна наука є похідною від політичного режиму України і значною мірою структурована силами, що визначають політичний розвиток країни. Водночас, розширення контингенту пошукувачів наукового ступеня за рахунок «залучення» до процесів сертифікації представників силових відомств та громадянського суспільства, а також збільшення частки вихідців зі сфери місцевого самоврядування ставить питання про наступний етап трансформації неопатримоніальної науки.

Ключові слова: неопатримоніальна наука, політичний режим України, наукові ступені, голови обласних державних адміністрацій, голови обласних рад України.

Osin V.V. The evolution of neopatrimonial science in Ukraine

The article is devoted to the evolution of neopatrimonial science in Ukraine, that is, a system of significant and performative interactions of scientists with businessmen and officials, which is determined by the relevant political regime. Its purpose is to trace the further dynamics of the processes of obtaining the academic degrees by Ukrainian officials during 2014–2024. The main hypothesis is that the main feature of neopatrimonial science is the formation of academic capital by using administrative means of managing it. The empirical basis of the work is careers of heads of regional state administrations (governors) and regional councils of Ukraine during 1992–2024. The careers of 642 former and current governors and/or heads of regional councils during 1992–2024 were analyzed, of whom 269 obtained 354 academic degrees. It was found out that academic degrees were most often obtained by representatives of the executive branch and half as often by representatives of local self-government. Almost equal numbers are accounted for by representatives of business entities and «siloviki», while that of the legislative branch and, especially, civil society is very small. These data correspond to the hypothesis that the political and economic spheres are differently important in obtaining the academic degree and that the former is differentiated internally according to the logic of neopatrimonialism. In particular, success in neopatrimonial science is associated with control over political positions, while representatives of the executive branch have more favorable opportunities to establish control over the administrative means of accumulating academic capital in Ukrainian science. In general, neopatrimonial science is a derivative of Ukrainian political regime and is largely structured by the forces that determine the political development of the country. At the same time, the expansion of the degree seekers by the «involvement» of representatives from «siloviki» and civil society as well as the increase of representatives from local government raises the question of the next stage of transformation of neopatrimonial science.

Keywords: neopatrimonial science, political regime of Ukraine, academic degrees, heads of regional state administrations, heads of regional councils of Ukraine.

За аналогією з Книгою для спалення Лі Чжи та Номо Academicus П'єра Бурдьє [1] цю розвідку можна назвати статтею для спалення: вона продовжує [2; 3] лінію мовчазно засудливих описів соціальних груп, чії непривабливі поведінкові патерни зазвичай приховані репутаційною (та владною) парасолькою. Робота зосереджена на практиках масового отримання ступенів (кандидата та/або доктора наук) українськими чиновниками, політиками та бізнесменами. Те, що на початку 1990-х рр. могло ще виглядати як поодинокі девіантні випадки, пізніше призвело до (формальної) інкорпорації в академічну систему десятків тисяч пошукувачів з-за меж системи вищої освіти. Кілька обставин виправдовують **актуальність** цієї роботи та визначення нами практики здобуття наукових ступенів як специфічного (пострадянського) патерну влади/знання, що потребує першочергового врахування свого політичного контексту.

По-перше, це не поодинокі збої в системі академічної сертифікації, які можна знайти за межами пострадянського простору [4]. За найбільш скромними підрахунками, близько 30% дисертацій в Україні купуються за гроші [5]. Зрештою, це означає отримання щонайменше 2000 наукових ступенів на рік із зниженим рівнем легітимності. Такі масштаби говорять про аномальну відкритість української системи вищої освіти для абітурієнтів з-за меж системи вищої освіти.

По-друге, слід зазначити, що в Україні існують специфічні, навіть перверсивні відносини між владою та експертами. У західних демократіях переважає ідея, що «професійне та незалежне управління передбачає наявність добре освічених, підготовлених і кваліфікованих державних службовців, здатних надати політикам експертні знання, аргументи та поради» [6, с. 139]. Через це і парламентарі, і міністри часто набираються з навчальних закладів [7] або професійних груп [8], які сприяють реалізації цієї ідеї. Іноді це призводить до небажаного консерватизму [9, с. 44], але зазвичай працевлаштуванню передують отримання сертифікатів та ступенів.

В Україні Академія видається інституціоналізовано підпорядкованою, і одна з її функцій – це обслуговування політиків, а не надання їм компетентної експертизи. У ст. 31 Закону «Про статус народного депутата України» зазначено, що тому «створюються умови для підвищення професійного рівня, а саме: підвищення кваліфікації, навчання у навчальних закладах, у тому числі магістратурах та аспірантурах, вивчення іноземних мов у вільний від виконання депутатських обов'язків час за рахунок бюджетних призначень на забезпечення діяльності Верховної Ради України». У 1995–2014 рр. діяло ще більш одіозне положення: «Верховна Рада... забезпечує колишньому народному депутату безпосередньо після закінчення строку його повноважень, на період його працевлаштування, виплату матеріальної допомоги у розмірі заробітної плати з урахуванням всіх доплат та надбавок, яку отримують працюючі народні депутати, але не більше одного року, а в разі навчання чи перекваліфікації – не більше двох років після закінчення строку повноважень народного депутата». З одного боку, покриття витрат на здобуття наукового ступеня державою автоматично ставить депутатів у привілейоване становище. З іншого, не менш важливим є закріплення такої моделі відносин між Академією та владою, за умовами якої (1) державні структури апіорі не прагнуть

рекрутувати експертів з академічної спільноти, які могли б сприяти формуванню професійного та незалежного управління; (2) наукова експертиза є «науковим» обґрунтуванням (волютаристських) рішень політичного керівництва; (3) з точки зору чиновників, немає різниці між «нормальною» роботою науковців та її кінцевими результатами у вигляді компетентної експертизи та переважно перформативного здобуття наукових ступенів.

По-третє, на відміну від західної Академії, яка по-справжньому обурена фальшивими дипломами та намагається боротися з їхньою «приголомшливою торгівлею» [10], ми бачимо радше етап прийняття в Україні. Оксен Лісовий, міністр освіти і науки, зазначив у своєму нещодавньому інтерв'ю: «Сьогодні... ступінь чомусь прагнуть набути багато людей, чим би вони не займалися і де б вони не працювали, попри те, що не мають ніякого стосунку до науки і досліджень» [11]. Будучи високопосадовцем, до компетенції якого також входить контроль за процесом академічної атестації, він далі визнає: «Мені відомо, що низка людей досі звертаються до дисертаційних фабрик, де їм пишуть дисертації, до яких вони навіть руки не доклали» [11]. Важко не погодитися з головним висновком, що «це проблема, яка знаходиться не в юридичній, а у культурній площині», з тим лише уточненням, що культурне тут є політичним. Ба більше, факт виявленого плагіату в кандидатській дисертації Оксена Лісового додає сюрреалізму ситуації, коли у високопосадовця немає можливостей чи волі протистояти практиці отримання «нелегітимних» наукових ступенів.

Нарешті, процес здобуття наукового ступеня в Україні для здобувачів поза Академією в 1990-х рр. передбачав за обов'язкову умову зайняття адміністративної посади. Вони відігравали і відіграють вирішальну роль в актуалізації наукових інтересів і перетворенні ординарних чиновників на енциклопедично освічених титанів Відродження. Посади нівелювали такі речі, як відповідність освіти науковому ступеню або взагалі наявність спеціальної підготовки. Тільки в цих умовах колишній губернатор Одеської області Ігор Палиця, який закінчив Волинський державний університет імені Лесі Українки (1994) за спеціальністю «Історія та правознавство», міг стати кандидатом технічних наук у 2002 р. без отримання додаткових ступенів чи сертифікатів. Його дисертація «Розробка організаційного проекту трансформування галузі нафтопродуктозабезпечення в ринкових умовах» має очевидний зв'язок з місцем його роботи за три роки до захисту: голова правління ВАТ «Нафтохімік Прикарпаття», один із найстаріших нафтопереробних заводів України. Однак посада часто просто впливає на здобуття вченого ступеня, без будь-якого зв'язку з його вищою освітою та функціональними обов'язками. Так, Петро Слобода працював у Державній фіскальній службі України на посаді заступника начальника митного поста «Угринів» (Львівська митниця), а через рік захистив кандидатську дисертацію на тему «Агрохімічна оцінка систем удобрення топінамбура на сірому лісовому ґрунті Західного Лісостепу України».

Ці випадкові випадки не є риторичною стратегією ілюстрації, яка «майже неминуче передбачає редукцію до сфери звичайного знання тих наукових конструкцій, які були старанно вирвані з нього» [1, с.1–2]. Їхня мета – «об'єктивувати об'єктифікацію (objectify objectification)» через публічний акт самопізнання і водночас продемонструвати аудиторії, необізнаній у пострадянських реаліях, що велика кількість патернів здобуття наукового ступеня в Україні суперечить існуючим теоріям про те, як Академія працює (або має працювати). Водночас вони добре вписуються в характеристики неопатримоніалізму, головні риси якого – це нечіткий розподіл приватного та публічного та управління державою як володіння (патроніум) правлячих груп, які приватизують суспільні функції та державні інституції: «правлячі групи розглядають суспільство як свою власну приватну сферу, а виконання суспільних функцій – як законний засіб для їхнього особистого збагачення» [12, с. 90]. Інакше кажучи, еліти за неопатримоніалізму розглядають майже всі соціальні і політичні інститути як власну вотчину, характер операцій з якими не обмежується угодами чи домовленостями. Певний ранг у владній ієрархії відкриває доступ до кількох підвідомчих закладів, у тому числі до вищої освіти, контроль над якими дорівнює їх власності. Бути чиновником за неопатримоніалізму означає, по суті, приватизувати багато «державних функцій та інститутів», точна кількість і повнота контролю над якими визначається рангом посади.

Стаття написана в умовних межах політики політичної науки, метою якої було [13; 14; 15] та є [16] простеження впливу соціально-політичних факторів на розвиток політичної науки та знання, які вона продукує. Навіть побіжний **огляд літератури** засвідчує, що життєздатність вищезгаданого підходу значною мірою спирається на порівняльний аналіз, який передбачає засвоєння різноманітного досвіду взаємодії влади та знання. Пострадянська Академія надає можливість системно досліджувати специфічні моделі влади/знання, що певною мірою було відображено в кількох колективних роботах з історії політології в Центральній та Східній Європі [17; 18; 19; 20]. Головною проблемою цих праць є не стільки поверховість опису дисциплінарного життя, скільки розрив між консенсусом вчених щодо визначального впливу політичного режиму на політологію та відсутністю спроб виявити особливості політичної науки за різних режимів. Найбільш цікавою є спроба Пауло Равекки висвітлити «політичний, культурний та академічний феномен, який називається авторитарною політичною наукою» [21, с.50] на основі «систематичного та поглибленого аналізу» робіт, опублікованих у головних політологічних журналах Чилі.

Ця стаття, що є першою частиною більш масштабної розвідки в рамках політики політичної науки в Україні, прагне заповнити прогалину між відрядними положеннями відповідного напрямку та його практикою. **Метою** є простеження подальшої динаміки процесів отримання наукових ступенів українськими чиновниками за період 2014–2024 рр. Відповідно, ця розвідка продовжує попередні роботи автора, спрямовані

на опис так званої неопатримоніальної науки, тобто системи значимих і перформативних взаємодій науковців з бізнесменами та чиновниками, що детермінована відповідним політичним режимом. При цьому замість виділення трьох класів посад у ранніх роботах я застосовую більш детальну класифікацію з семи класів. Її краща узгодженість з емпіричним розмаїттям претендентів ззовні Академії потенційно дозволяє виявити нові патерни здобуття наукових ступенів, що свідчать про перехід від неопатримоніальної науки до споживання наукових ступенів. Водночас, ранні формулювання гіпотез та операціоналізація понять [3] зберігають свою релевантність.

Гіпотеза цього дослідження полягає в тому, що головною рисою неопатримоніальної науки є формування академічного капіталу за допомогою адміністративних засобів управління ним. Отже, я припускаю, що в неопатримоніальній науці успіх пов'язаний з контролем над посадами, які дозволяють отримати наукові ступені в обхід таких вимог, як проведення емпіричних досліджень і розробка інноваційних ідей. Оскільки неопатримоніалізм передбачає пріоритетність політичної сфери, я можу спрогнозувати менший відсоток ступенів, які здобувають представники бізнесу, і більший відсоток – політиків. В останньому я очікую знайти переважання представників виконавчої влади, що узгоджується з її провідною роллю за неопатримоніалізму в цілому [22] і протягом майже всієї української історії [12; 23]. Зокрема, на думку Андрія Зоткіна, «посада керівника представницької влади має менше значення як для регіональних еліт, так і для центру. Повноваження депутатів Верховної Ради та місцевих рад були суттєво обмежені прийнятою у 1996 р. Конституцією, тоді як керівники виконавчої влади мають у своїх руках значно більший обсяг реальної влади у регіоні» [23, с. 143].

Емпіричним підґрунтям неопатримоніальної науки є кар'єри голів обласних державних адміністрацій (далі – губернатори) та обласних рад (далі – голів облрад) України протягом 1992–2024 років. Губернатори призначаються Президентом України для здійснення виконавчої влади в кожній із 24 областей, а також в одній автономній республіці (Крим) і двох містах зі спеціальним статусом (Київ і Севастополь). Обласна рада є органом місцевого самоврядування, голова якого «обирається відповідною радою шляхом таємного голосування з числа її депутатів на строк повноважень ради» (ст. 55 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні»). У цьому дослідженні до губернаторів потрапили, окрім представників президента України (до 1995 р.) та голів обласних державних адміністрацій (з 1995 р.), голови міської державної адміністрації м. Києва та м. Севастополя, прем'єр-міністри Автономної Республіки Крим, голови Ради міністрів Республіки Крим (до 1994 р.) та президент Республіки Крим (до 1995 р.). До голів обласних рад потрапили, власне, голови обласних рад (з 1991 р.), а також голови Верховної Ради Республіки Крим (до 1995 р.), Верховної Ради (1995–1998 рр.) та Верховної Ради АР Крим (з 1998 р. по 2014 рр.).

За вказаний період губернаторами та головами обласних рад були 642 особи з різних регіонів та різного віку, чия кар'єра – це тісне переплетення не завжди чітко диференційованих в Україні ролей – чиновників, політиків, представників силових структур і бізнесменів. Так, лише 8,1% (колишніх) посадовців отримали науковий ступінь під час перебування на посаді губернатора та/або голови облради, а решта отримали науковий ступінь, обіймаючи попередні чи наступні посади прем'єр-міністра, міністра, голови правління банку, прокурора, начальника обласного Управління МВС, директор міської електропостачальної компанії тощо. Як результат, фокус на губернаторах та головах облрад дозволяє виявити репрезентативні закономірності взаємодії науковців з представниками бізнесу та влади, детерміновані неопатримоніальним політичним режимом.

Для цієї статті я проаналізував кар'єри 642 колишніх і нинішніх губернаторів та/або голів облрад протягом 1992–2024 років, з яких 269 отримали 354 наукові ступені (41,9% від загальної кількості чиновників). Але з більшості розрахунків я вилучив 65 наукових ступенів, оскільки вони були отримані до 1991 року (15,95% від загальної кількості вчених ступенів) або через відсутність достовірних даних (3,11% від загальної кількості вчених ступенів). Крім того, 44 ступені були отримані в системі (вищої) освіти, як правило, до зайняття будь-яких значущих посад, а 2 ступені отримували ті, хто не мав постійної роботи на момент захисту дисертації. У підсумку в більшості підрахунків я розглянув 243 випадки отримання наукового ступеня 202 особами. У цій статті я не зупиняюсь на розрізненні кандидата та доктора наук, але більшість статистичних даних стосується «кандидатської» науки як основної інтерактивної платформи для взаємодії між владою/режимом і наукою.

Інформацію про наукові ступені та їх отримання я брав із відкритих джерел, як-от сайти облдержадміністрацій та облрад, сайти відомств, де працювали чиновники. Також я використовував різні особисті сайти, інформаційні агентства, сайти різних університетів (наприклад, Центру славістики Університету Хоккайдо та їхнього проекту «Політична еліта українських регіонів»), такі інтернет-портали, як «Політрада» (<http://politrada.com/regions>), «Офіційна Україна сьогодні» (<http://dovidka.com.ua>) та ін. Дані звірено з базу авторефератів дисертацій Національної бібліотеки України імені Вернадського.

Крім того, я виділив 7 груп посад (місць роботи), що відображають різний ступінь залученості в політичну, економічну та інші суспільні сфери. Це «виконавча» (прем'єр-міністр, міністри, губернатори...), «законодавча» (народні депутати, голови Верховної Ради, її комітетів і комісій), «судова» (судді) гілки влади, «міське самоврядування» (голови та/або депутати районних, міських та обласних рад...), «силовики» (СБУ, Головне управління розвідки, Збройні Сили України, Державна служба України з надзвичайних ситуацій,

МВС...), «громадянське суспільство» (громадські організації, профспілки, ЗМІ...) та «суб'єкти підприємницької діяльності» (представники малого, середнього та великого бізнесу).

На Рис. 1 наведено основні результати розподілу 243 випадків отримання вчених ступенів колишніми чи діючими посадовцями за шістьма (жоден із представників судової влади не був губернатором та/або головою обласної ради протягом зазначеного періоду) виокремленими групами місць роботи. Посилання на Президентів України («Леонід Кравчук», «Леонід Кучма I», «Леонід Кучма II» та ін.) означає відповідний період отримання цих наукових ступенів. Періодизація ґрунтується на не завжди однакових термінах повноважень президентів, а не на, скажімо, виділенні математично рівних періодів, що пояснюється особливостями неопатримоніалізму. Останній є регульованою Президентом ієрархією множини патронатів, завдяки чому відбувається оновлення неопатримоніальної бюрократії, зокрема губернаторів та/або голів облрад. Відповідно, отримання (новими) членами неопатримоніальної бюрократії наукових ступенів залежить насамперед від зміни президентів (або відповідних патрон-клієнтських мереж), а не від фігури міністра освіти чи якоїсь природної ходи часу.

На Рис. 1 видно, що наукові ступені найчастіше отримували представники виконавчої влади (40,74%) і вдвічі рідше – представники місцевого самоврядування (20,58%). Практично рівна кількість припадає на суб'єктів підприємницької діяльності (13,58 %) та «силовиків» (13,17 %), в той час як відсоток вихідців з законодавчої гілки влади (10,29 %) та, особливо, громадянського суспільства (1,65 %) дуже малий.

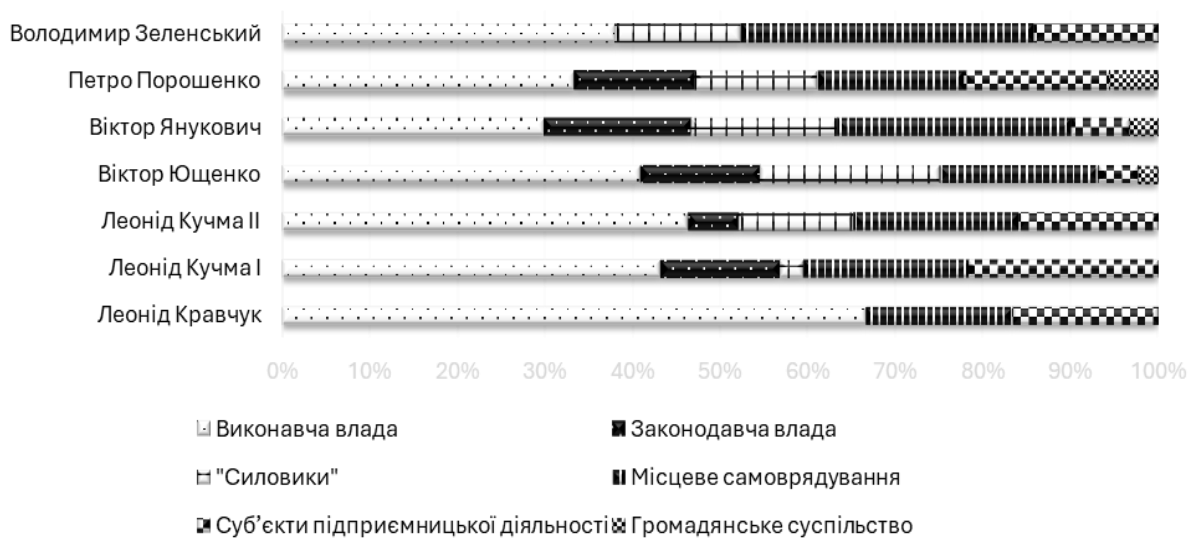

Рисунок 1. Вчені ступені та місця роботи керівників та голови обласних рад, 1992-2024 рр.

Загалом ці дані відповідають гіпотезі про різну значущість політичної та економічної сфер під час отримання наукового ступеня та внутрішньої диференціації першої за логікою неопатримоніалізму. Таким чином, успіх у неопатримоніальній науці пов'язаний, головним чином, з контролем над тим, що можна назвати «політичними» посадами, оскільки вони дозволяють отримати вчений ступінь без систематичного проведення оригінальних досліджень, що є основою для формування інтелектуальної ідентичності. При цьому, посади в органах виконавчої влади мають більший потенціал, ніж виборні, тобто представники першої мають більш сприятливі можливості для встановлення контролю над адміністративними засобами накопичення академічного капіталу в українській науці. Існуюча диспропорція між кількістю наукових ступенів губернаторів і голів обласних рад відображає їхню відносну важливість в українській політиці.

Процес здобуття наукового ступеня в Україні значною мірою залежить від Президентів, і відповідно тут виступає Леонід Кравчук (на посаді з 5 грудня 1991 року по 19 липня 1994 року), на якого припадає 2,47% випадків здобуття наукових ступенів виокремленої групи чиновників. Значне зростання відбулося протягом першої (19.07.1994 р. – 30.11.1999 р.) та особливо другої каденції (30.11.1999 р. – 23.01.2005 р.) Леоніда Кучми – 15,23% та 28,4% відповідно. За часів Віктора Ющенка (23.01.2005–25.02.2010) відбувся незначний спад (13,99%), який продовжився і за президентства одіозного та корумпованого Віктора Януковича (25.02.2010–22.02.2014) – 12,36%. Президентство Петра Порошенка (07.06.2014–20.05.2019) вирізняється невеликим зростанням кількості високопосадовців з науковими ступенями (14,82%), тоді як за чинного Президента Володимира Зеленського спостерігається серйозна зменшення (8,63%) тих, хто отримав їх за службовим становищем.

Взаємозв'язок між президентом і отриманням наукових ступенів можна пояснити, використовуючи ідею Генрі Е. Хейла: «Патрональні президентські системи, доки вони включають конкурентні національні вибори, мають тенденцію виробляти режимні цикли» [24, с. 87]. Це означає постійні зміни на рівні інституцій («сильні авторитарні риси... з'являються, потім, здається, демократизуються..., потім повертаються до більш авторитарних рис... і так далі, і так далі») [24, с. 88], які не впливають на структури особистих мереж і тому принципово не змінюють сам режим. Я вважаю, що відносна стабільність політичної еліти, яка сформувалася за Кучми і значною мірою задовольнила свої академічні претензії під час його президентства, обертається відносним падінням темпів отримання наукових ступенів за Ющенка, Януковича і навіть Порошенка, зберігаючи при цьому неопатримоніальний характер режиму. При цьому також треба пам'ятати, що президентство Порошенка ознаменувалося втратою Криму та Донбасу – останній регулярно надавав величезну кількість захистів вищих посадовців.

Водночас очевидний спад захисту «владних» дисертацій за президентства Зеленського потребує окремого дослідження, яке виходить за рамки цієї статті. Як попередню гіпотезу, я припушу, що мовиться не про фундаментальну трансформацію українського політичного режиму, а про кумулятивний вплив внутрішніх (COVID-19) і зовнішніх факторів (початок повномасштабного російського вторгнення). Ці виклики значною мірою сприяли як уповільненню процесу здобуття наукових ступенів в українській системі вищої освіти (не лише для чиновників), так і більшій змінності влади порівняно з попередніми Президентами. Так, з Таблиці 1 видно, що на президентство Зеленського припадає найбільша кількість губернаторів і голів облрад за всі часи незалежності України. І це навіть незважаючи на те, що починаючи з російського вторгнення вибори до облрад провести неможливо. Поєднання цих факторів на практиці означало, що потенційні «науковці» поза Академією не мали можливості чи часу організувати власні процеси сертифікації. Водночас тривалість терміну є важливим предиктором здобуття наукового ступеня: чим довше посадовець перебуває на посаді, тим успішніше він/вона отримує з неї пребендальний дохід (тобто дохід від певної посади), включно з науковими ступенями [3].

Таблиця 1

Кількість губернаторів та голів обласних рад за регіонами, 1992–2024 рр.

Регіон	Президенти України							Всього
	Леонід Кравчук	Леонід Кучма I	Леонід Кучма II	Віктор Ющенко	Віктор Янукович	Петро Порошенко	Володимир Зеленський	
Західна Україна	17	21	18	27	22	41	43	189
Східна Україна	11	14	10	21	12	21	27	116
Центральна Україна	16	19	19	26	16	35	44	175
Південна Україна	7	15	10	16	13	26	28	115
Київ	5	1		1	5	1	2	15
Крим	6	12	3	3	6	2		32
Всього	62	82	60	94	74	126	144	642

Висновки. Можна вважати доведеним, що неопатримоніальна наука є похідною від політичного режиму України, а дані про регіональний вимір (опущені в межах цієї розвідки) підтверджують попередні висновки [3]: найбільш «сильні» (у плані переплетення бізнесу та політики) регіони України характеризуються найбільшою кількістю захистів дисертацій. Таким чином, неопатримоніальна наука значною мірою структурована силами, що визначають політичний розвиток країни: загальним домінуванням центру (як розпорядника ресурсів) і ранжуванням регіонів залежно від їх політичної та економічної потужності.

Водночас зазначу розширення контингенту пошукувачів наукового ступеня, насамперед, за рахунок «залучення» до процесів сертифікації представників силових відомств та громадянського суспільства, а також збільшення частки вихідців зі сфери місцевого самоврядування. У свою чергу, це ставить питання того, чи є це суто кількісним розширенням акторів неопатримоніальної науки або мовиться про її докорінну трансформацію? Отримати відповідь на це питання я планую в наступній статті, присвяченій практикам отримання наукових ступенів пошукувачів з-за меж Академії в політичній науці.

Бібліографічний список:

1. Bourdieu P. *Homo Academicus*. Redwood City: Stanford University Press, 1988. 344 p.
2. Осин В. Академия и политический режим: неопатримониальная наука в Украине (и Молдове). *Ab Imperio*, 2014. №3. С. 295–360.
3. Осин В., Зеленски А., Шуляк С. Власть и знание на постсоветском пространстве: политический режим, научная степень, идеология и карьера в Украине и Молдове. Вильнюс: ЕГУ, 2014. 376 с.
4. Ezell A. Academic fraud and the world's largest diploma mill. *College and University*, 2019. Vol. 94, Iss. 4, Pp. 39–46.
5. Осипян А. Українські політики й фальшиві дисертації. Дзеркало Тижня, 16 червня 2017. URL: https://zn.ua/ukr/science/ukrayinski-politiki-y-falshivi-disertaciyi-245793_.html.
6. Blondel J., Müller-Rommel F., Malovà D. *Governing new European democracies*. London: Palgrave Macmillan UK, 2007. 251 p.
7. Gaxie D., Godmer L. Cultural capital and political selection: educational backgrounds of parliamentarians. *Democratic Representation in Europe* (ed. by H. Best, M. Cotta). Oxford: Oxford University Press, 2007. Pp. 106–35.
8. Pinto A., Almeida P. Portugal: the primacy of “independents”. *The Selection of Ministers in Europe* (ed. By K. Dowding, P. Dumont). New York: Routledge, 2008. Pp. 147–158.
9. Bourdieu P. The specificity of the scientific field and the social conditions of the progress of reason. *Social Science Information*, 1975. Issue 14, 6 (December). Pp. 19–47.
10. Clifton H., Chapman M., Cox S. “Staggering” trade in fake degrees revealed. BBC, January 16, 2018. URL: <https://www.bbc.com/news/uk-42579634>.
11. Кречетова Д. Про експерименти з вишами, НУШ і відмову від ступеня. Інтерв'ю з Оксеном Лісовим. Українська правда, 28 березня 2024. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/nush-eksperimenti-z-vishami-i-zaklik-do-studentiv-interv-yu-z-ministrom-osviti-300747/>.
12. Fisun O. Rethinking post-Soviet politics from a neopatrimonial perspective. *Demokratizatsiya*, 2012. 20(2). Pp. 87–96.
13. *The development of political science: a comparative survey* / Easton D., Gunnell J., Graziano L. (editors). London: Routledge, 1991. 306 p.
14. *Regime and discipline: democracy and the development of political science* / Easton D., Gunnell J., Stein M. (editors). Ann Arbor: University of Michigan Press, 1995. 293 p.
15. *Political science in history: research programs and political traditions* / Farr J., Dryzek J., Leonard S. (editors). Cambridge and New York: Cambridge University Press, 1995. 378 p.
16. *Political science in Europe: achievements, challenges, prospects* / Boncourt Th., Engeli I., Garzia D. (editors). London: Rowman & Littlefield, 2020. 348 p.
17. *Opportunities and challenges for new and peripheral political science communities* / Iłonszki G., Roux Ch. (editors). Cham: Springer International Publishing, 2022. 281 p.
18. *Political science in Europe at the beginning of the 21st century* / Krauz-Mozer B., Kułakowska M., Borowiec P., Ścigaj P. (editors). Kraków: Jagiellonian University Press, 2015. 612 p.
19. *Political science in Central-East Europe: diversity and convergence* / Eisfeld R., Pal L. (editors). Verlag Barbara Budrich, 2010. 317 p.
20. *Three social science disciplines in Central and Eastern Europe: handbook on economics, political science and sociology (1989-2001)* / Kaase M., Sparschuh V., Wenninger A. (editors). Berlin: Informationszentrum Sozialwissenschaften; GESIS Servicestelle Osteuropa; Collegium Budapest, Institute for Advanced Study, 2002. 668 p.
21. Ravecca P. *Politics of political science: re-writing Latin American experiences*. New York: Routledge, 2019. 292 p.
22. Eisenstadt Sh. *Revolution and the transformation of societies: a comparative study of civilizations*. New York: Free Press, 1978. 348 p.
23. Зоткин А. «Львы» и «лисы» украинской политики. Киев: Институт социологии НАН Украины, 2010. 341 с.
24. Hale H. *Patronal politics: Eurasian regime dynamics in comparative perspective*. Cambridge: Cambridge University Press, 2014. 538 p.

References:

1. Bourdieu P. (1988). *Homo Academicus*. Redwood City: Stanford University Press, 344 p.
2. Osin V. (2014). *Akademija i politicheskiy rezhim: neopatrimonial'naja nauka v Ukraine (i Moldove)*. *Ab Imperio*, №3. S. 295–360.
3. Osin V., Zelenski A., Shuljak S. (2014). *Vlast' i znanie na postsovetском prostranstve: politicheskiy rezhim, nauchnaja stepen', ideologija i kar'era v Ukraine i Moldove*. Vil'njus: EGU, 376 s.
4. Ezell A. (2019). *Academic fraud and the world's largest diploma mill*. *College and University*, Vol. 94, Iss. 4, Pp. 39–46.
5. Osy`pyan A. *Ukrayins`ki polity`ky` j fal`shy`vi dy`sertaciyi*. *Dzerkalo Ty`zhnya*, 16 chervnya 2017. URL: https://zn.ua/ukr/science/ukrayinski-politiki-y-falshivi-disertaciyi-245793_.html.

6. Blondel J., Müller-Rommel F., Malovà D. (2007). *Governing new European democracies*. London: Palgrave Macmillan UK, 251 p.
7. Gaxie D., Godmer L. (2007). Cultural capital and political selection: educational backgrounds of parliamentarians. *Democratic Representation in Europe* (ed. by H. Best, M. Cotta). Oxford: Oxford University Press, Pp. 106–35.
8. Pinto A., Almeida P. (2008). Portugal: the primacy of “independents”. *The Selection of Ministers in Europe* (ed. by K. Dowding, P. Dumont). New York: Routledge, Pp. 147–158.
9. Bourdieu P. (1975). The specificity of the scientific field and the social conditions of the progress of reason. *Social Science Information*, Issue 14, 6 (December). Pp. 19–47.
10. Clifton H., Chapman M., Cox S. “Staggering” trade in fake degrees revealed. BBC, January 16, 2018. URL: <https://www.bbc.com/news/uk-42579634>.
11. Krechetova D. Pro ekspery`menty` z vy`shamy`, NUSh i vidmovu vid stupenya. Interv'yu z Oksenom Lisovy`m. *Ukrayins`ka pravda*, 28 bereznya 2024. URL: <https://life.ppravda.com.ua/society/nush-eksperimenti-z-vishami-i-zaklik-do-studentiv-interv-yu-z-ministrom-osviti-300747/>.
12. Fisun O. (2012). Rethinking post-Soviet politics from a neopatrimonial perspective. *Demokratizatsiya*, 20(2). Pp. 87–96.
13. The development of political science: a comparative survey / Easton D., Gunnell J., Graziano L. (editors). (1991). London: Routledge, 306 p.
14. Regime and discipline: democracy and the development of political science / Easton D., Gunnell J., Stein M. (editors). (1995). Ann Arbor: University of Michigan Press, 293 p.
15. Political science in history: research programs and political traditions / Farr J., Dryzek J., Leonard S. (editors). (1995). Cambridge and New York: Cambridge University Press, 378 p.
16. Political science in Europe: achievements, challenges, prospects / Boncourt Th., Engeli I., Garzia D. (editors). (2020). London: Rowman & Littlefield, 348 p.
17. Opportunities and challenges for new and peripheral political science communities / Ilonszki G., Roux Ch. (editors). (2022). Cham: Springer International Publishing, 281 p.
18. Political science in Europe at the beginning of the 21st century / Krauz-Mozer B., Kułakowska M., Borowiec P., Ścigaj P. (editors). (2015). Kraków: Jagiellonian University Press, 612 p.
19. Political science in Central-East Europe: diversity and convergence / Eisfeld R., Pal L. (editors). (2010). Verlag Barbara Budrich, 317 p.
20. Three social science disciplines in Central and Eastern Europe: handbook on economics, political science and sociology (1989-2001) / Kaase M., Sparschuh V., Wenninger A. (editors). (2002). Berlin: Informationszentrum Sozialwissenschaften; GESIS Servicestelle Osteuropa; Collegium Budapest, Institute for Advanced Study, 668 p.
21. Ravecca P. (2019). *Politics of political science: re-writing Latin American experiences*. New York: Routledge, 292 p.
22. Eisenstadt Sh. (1978). *Revolution and the transformation of societies: a comparative study of civilizations*. New York: Free Press, 348 p.
23. Zotkin A. (2010). «L'vy» i «lisy» ukrainskoj politiki. Kiev: Institut sociologii NAN Ukrainy, 341 s.
24. Hale H. (2014). *Patronal politics: Eurasian regime dynamics in comparative perspective*. Cambridge: Cambridge University Press, 538 p.